

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanities

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

From hegemony to post-hegemony: Antonio Gramsci and Scott Lash

Mahnaz Farahmand¹ | Seyed Negin Malja²

1. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran (Corresponding Author).

farahmandm@yazd.ac.ir

2. PhD student in sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

neginmalja@gmail.com

Received: 2024/07/17; Accepted: 2024/09/22

Extended Abstract

The concept of hegemony and post-hegemony in the sciences is directly socially recognized and activities are defined according to the field and national context. Hegemony refers to a situation in which a temporary coalition of some social groups becomes the total social authority over other groups. Gramsci believes that the leading theory in this field is that the ruling groups must consider the cause to achieve a logical equilibrium. Lash is also an important researcher in the field of post-hegemony and has changed the description of power that challenges the concept of hegemony. In this article, the views of Gramsci and Lash are compared in terms of historical background, theoretical views, the nature of power, cultural dynamics, and mechanisms of domination with the method of comparing library documents and other types of documents. Modern developments have affected the foundations of power and hegemony and have become thecauses of emergence of dynamics that have emerged from hegemony and post-hegemony. Hegemony is the dominance of class ideologies at the borders. At the same time, post-hegemony is the fluidity of power relations and the role of active individuals and communities in resistance and creativity.

1. Introduction

Hegemony is a concept that is widely recognized and used in the social and human sciences, with different and sometimes contradictory interpretations depending on the field and national context. At the beginning of the 21st century, the relevance and coherence of the concept of hegemony was examined. Various theories of "post-hegemony" have emerged that attempt to provide a realistic political analysis that hegemony once offered. The most important theorist in the field of post-hegemony is Scott Lash. Lash believes that hegemony often works through "symbolic order". This presupposes a high degree of domination by the

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanities

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

unconscious. The purpose of this article is to provide a general assessment of "Hegemony as seen by Antonio Gramsci, especially from the book (Prison Notebooks)" and "Post-hegemony as seen by Scott Lash, especially In the article (Power after Hegemony).

2. Literature Review

2.1. Antonio Gramsci

Gramsci, like many theorists of his time, tried to correct the Marxist rules. He believed that culture has relative independence and that the development of thoughts and ideas or intellectual superstructures can simultaneously change both the mode of production and the intellectual superstructures of society. This happens through the forces of government. The ruling class can secure consensus on its power through ideological means. According to Gramsci, this is necessary for the hegemony of civil society and he sets it against the repressive government. Gramsci refers to the hegemonic means of television channels, the family, schools, churches, newspapers, etc., which connect people to the ruling power instead of oppressing them. According to him, oppression and domination belong to the government, but hegemony is specific to civil society. (Anderson 1976:53).

2.2. Scott Lash

The post-hegemony in Lash's theories emphasizes the decentralized and dispersed nature of contemporary society. It challenges traditional concepts of power and control and moves beyond the idea of a dominant hegemony to show how cultural, social, and economic forces operate in fluid ways. Lash's work focuses on the rise of information technologies and their impact on social structures, highlighting the shift from stable hierarchies to dynamic, self-organizing systems. In the post-hegemonic era, the concept is immediate and values and realities are presented to us as raw sensory data. Post-hegemony is better understood under the term "communication". Finally, the positivism of the age of hegemony gives way to post-hegemonic empiricism. (Scott Lash: 2007)

3. Methodology

The method of the present study is studying the documents that were used to collect data from various databases. Recent books and articles, reference works, and articles written by theorists were used to collect accurate and unambiguous data.

4. Discussion and Results

Gramsci developed the concept of hegemony based on the role of culture and ideology in maintaining the ruling class's power. Hegemony is exercised through consent rather than coercion, and cultural institutions and media play an important role in this regard. Subordinate groups can challenge power structures through cultural and social resistance.

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanities

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

About the fragmentation and decentralization of power in contemporary society, Lash has proposed the concept of post-hegemony. In post-hegemony, power is distributed across different places and networks, digital media and globalization play an important role, and different actors control and compete for power.

5. Conclusion

Despite their similarities, Gramsci's and Lash's theories on power and hegemony have important differences. Gramsci, a Marxist philosopher, proposes the concept of hegemony, according to which the ruling class maintains its ideological power through cultural institutions and the media. He points to the role of centralized institutions and the influence of ruling class ideologies in social control.

Lash introduces the concept of post-hegemony, which deals with the dynamics of power in the digital age. He argues that power in contemporary societies is dispersed and fluid, exercised through networks and digital platforms. These developments offer new spaces for resistance and creativity and challenge the dominant ideology or ruling class.

To summarize, the comparison between Gramsci's hegemony and Lash's post-hegemony shows important changes in the way power is distributed and exercised. Gramsci emphasizes control by centralized institutions, while Lash emphasizes the dispersion of power and the active role of individuals and communities in the digital age. Post-hegemony offers new insights into the challenges and opportunities of social change in the face of decentralization and greater individual agency.

Keywords: Hegemony, Post-hegemony, Antonio Gramsci, Scott Lash, Theoretical comparison.

Cite this article: Mahnaz Farahmand & Seyed Negin Malja. (2024), "From hegemony to post-hegemony: Antonio Gramsci and Scott Lash", *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 30(119): 95-111.

Research Institute of
Hawzah and University

روش‌شناسی علوم انسانی

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

از هژمونی تا پسا هژمونی: مقایسه دیدگاه آنتونیو گرامشی و اسکات لش

مهناز فرهمند^۱ | سید نگین ملجا^۲

۱. دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

farahmandm@yazd.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

neginmalja@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

چکیده گسترده

مفهوم هژمونی و پسا هژمونی در علوم اجتماعی و انسانی به‌طور گسترده شناخته شده و بسته به رشته‌ها و زمینه‌های ملی، تعاریف مختلفی دارد. هژمونی به وضعیتی اشاره دارد که در آن ائتلافی موقت از برخی گروه‌های اجتماعی به اقتدار اجتماعی تام بر سایر گروه‌ها منجر می‌شود. گرامشی به عنوان نظریه پرداز برجسته در این زمینه معتقد است طبقه حاکم باید علایق گروه‌های فرودست را مدنظر داشته باشد تا به یک موازنه منطقی برسد. لش نیز به عنوان نظریه پرداز مهم در زمینه پسا هژمونی با ایجاد تغییری که در توصیف قدرت ایجاد کرده مفهوم هژمونی را به چالش می‌کشد. از اینرو در مقاله حاضر به مقایسه دیدگاه‌های گرامشی و لش از منظر زمینه تاریخی، چارچوب‌های نظری، ماهیت قدرت، پویایی فرهنگی و مکانیسم‌های حکمرانی با روش مقایسه کتابخانه‌ای و اسنادی پرداخته خواهد شد. تحولات مدرن بر توزیع قدرت و هژمونی تأثیر گذاشته و به ظهور دینامیک‌های جدیدی از هژمونی و پسا هژمونی منجر شده است. هژمونی بر تسلط ایدئولوژی‌های طبقه حاکم تأکید دارد، در حالی که پسا هژمونی بر سیالیت روابط قدرت و نقش فعال افراد و جوامع در مقاومت و خلاقیت تمرکز می‌کند.

۱. مقدمه و بیان مسأله

هژمونی مفهومی است که در علوم اجتماعی و انسانی در سطح جهانی به رسمیت شناخته شده و کاربرد گسترده‌ای پیدا کرده است و بسته به زمینه‌های رشته‌ای و ملی، تعابیر گوناگون و گاه متناقض دارد. در اوایل قرن بیست و یکم، ارتباط و انسجام مفهوم هژمونی مورد بررسی قرار گرفته است. نظریه‌های مختلفی از «پسا هژمونی» پدیدار شده‌اند که به دنبال ارائه تحلیل سیاسی واقع بینانه‌ای هستند که هژمونی زمانی ارائه می‌کند. اصلی‌ترین نظریه پرداز در زمینه پسا هژمونی اسکات لش به شمار می‌آید. لش اعتقاد دارد هژمونی اغلب از طریق «نظم نمادین» کار می‌کند. این امر میزان زیادی سلطه را از طریق ضمیر ناخودآگاه فرض می‌کند. هدف این مقاله ارائه یک ارزیابی کلی از «هژمونی از منظر آنتونیو گرامشی به ویژه از کتاب (دفترچه‌های زندان)» و «پسا هژمونی از دیدگاه اسکات لش به ویژه در مقاله (قدرت پس از هژمونی) او می‌باشد.

۲. ادبیات پژوهش

گرامشی نیز مانند بسیاری از نظریه پردازان هم عصر خود می‌کوشید تا احکام مارکسیستی را اصلاح کند. وی معتقد است، فرهنگ استقلال نسبی دارد و تکامل افکار و اندیشه‌ها یا روبنای فکری می‌تواند همزمان هم شیوه‌ی تولید و هم روبنای فکری جامعه را تغییر دهد. (هالوب ۱۹۹۲: ۷۳). میدهد از نظر گرامشی هژمونی جدا از اعمال زوری است که توسط قوای دولت انجام می‌شود طبقه‌ی حاکم ممکن است اجماع بر سر قدرت خود را از طریق وسایل ایدئولوژیک تأمین کند. از نظر گرامشی لازمه‌ی هژمونی جامعه‌ی مدنی است و آن را در برابر دولت سرکوبگر قرار می‌دهد. گرامشی از

نوع مقاله: پژوهشی

ایستگاه‌های تلویزیونی خانواده مدرسه کلیسا روزنامه‌ها و غیره به دستگاه‌های هژمونی یاد می‌کنند که افراد را به جای سرکوب به قدرت حاکم پیوند می‌دهند از نظر وی سرکوب و تحکم به دولت اختصاص دارد ولی هژمونی مخصوص جامعه‌ی مدنی است. (اندرسون، ۱۹۷۶، ۵۳).
پسا هژمونی در نظریه‌های لاش با تأکید بر ماهیت غیرمتمرکز و پراکنده جامعه معاصر، مفاهیم سنتی قدرت و کنترل را به چالش کشیده می‌شود و فراتر از ایده یک هژمونی مسلط است تا چگونگی عملکرد نیروهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را کار لاش بر ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و تأثیر آن‌ها بر ساختارهای اجتماعی متمرکز است و تغییر از سلسله مراتب پایدار به سیستم‌های پویا و خودسازمان‌دهنده را برجسته می‌کند. در عصر پسا هژمونیک، مفهوم بی واسطه است و ارزش‌ها و واقعیت‌ها به عنوان داده‌های حسی خام در مقابلمان قرار می‌گیرند. پسا هژمونی از نظر «ارتباطات» بهتر درک شد. سرانجام، پوزیتیویسم عصر هژمونی، جای خود را به تجربه‌گرایی پسا هژمونیک می‌دهد. (اسکات لاش، ۲۰۰۷).

۳. روش‌شناسی

روش پژوهش حاضر اسنادی است که از پایگاه‌های مختلفی برای جمع‌آوری داده استفاده گردیده است. از کتاب‌ها و مقالات به‌روز، کتاب‌های رفرنس و مقالات نوشته‌شده توسط نظریه‌پردازان اصلی در پژوهش، به منظور جمع‌آوری داده‌های دقیق و بدون ابهام استفاده گردیده است.

۴. یافته‌ها

گرامشی مفهوم هژمونی را بر اساس نقش فرهنگ و ایدئولوژی در حفظ قدرت طبقه حاکم توسعه داد. هژمونی از طریق رضایت به جای اجبار اعمال می‌شود و نهادهای فرهنگی و رسانه‌ها نقش مهمی دارند. گروه‌های زیردست می‌توانند با مقاومت فرهنگی و اجتماعی به چالش کشیدن ساختارهای قدرت بپردازند. لاش مفهوم پسا هژمونی را با توجه به تکه‌تکه شدن و تمرکززدایی قدرت در جامعه معاصر مطرح کرد. در پسا هژمونی، قدرت در چندین سایت و شبکه مختلف توزیع می‌شود و رسانه‌های دیجیتال و جهانی شدن نقش مهمی دارند بازیگران مختلفی برای کنترل و رقابت بر سر قدرت درگیر هستند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

نظریات گرامشی و لاش درباره قدرت و هژمونی، با وجود شباهت‌ها، تفاوت‌های مهمی دارند. گرامشی، فیلسوف مارکسیست، مفهوم هژمونی را مطرح می‌کند که بر اساس آن طبقه حاکم از طریق نهادهای فرهنگی و رسانه‌ها قدرت ایدئولوژیک خود را حفظ می‌کند. او به نقش نهادهای متمرکز و تأثیر ایدئولوژی‌های طبقه حاکم در کنترل اجتماعی اشاره دارد. لاش، مفهوم پسا هژمونی را معرفی می‌کند که به پویایی‌های قدرت در عصر دیجیتال می‌پردازد. او معتقد است که قدرت در جوامع معاصر پراکنده و سیال شده و از طریق شبکه‌ها و پلتفرم‌های دیجیتال اعمال می‌شود. این تحولات، فضاهای جدیدی برای مقاومت و خلاقیت فراهم می‌کنند و ایدئولوژی مسلط یا طبقه حاکم را به چالش می‌کشند. در مجموع، مقایسه بین هژمونی گرامشی و پسا هژمونی لاش، تغییرات مهمی در نحوه توزیع و اعمال قدرت نشان می‌دهد. گرامشی بر کنترل از طریق نهادهای متمرکز تأکید دارد، در حالی که لاش بر پراکندگی قدرت و نقش فعال افراد و جوامع در عصر دیجیتال تأکید می‌کند. پسا هژمونی، با توجه به تمرکززدایی و عاملیت بیشتر افراد، بینش‌های جدیدی در مورد چالش‌ها و فرصت‌های تغییر اجتماعی ارائه می‌دهد.
واژگان کلیدی: هژمونی، پسا هژمونی، آنتونیو گرامشی، اسکات لاش، مقایسه نظری.

استناد: مهناز فرهمند، سید نگین ملجأ (۱۴۰۳)، «از هژمونی تا پسا هژمونی: مقایسه دیدگاه آنتونیو گرامشی و اسکات لاش»، مجله روش‌شناسی علوم

۱. مقدمه

هژمونی مفهومی است که در علوم اجتماعی و انسانی در سطح جهانی به رسمیت شناخته شده و کاربرد گسترده‌ای پیدا کرده است و بسته به زمینه‌های رشته‌ای و ملی، تعابیر گوناگون و گاه متناقض دارد. برجستگی کنونی آن در بحث‌های علمی، زبان ژورنالیستی، و بحث‌های سیاست یک پیشرفت نسبتاً جدید است. در ابتدا در قرن نوزدهم زمانی که ناسیونالیسم‌های مختلف اروپایی از رجاعات کلاسیک برای مفهوم‌سازی خود استفاده می‌کردند، این اصطلاح عمدتاً در حوزه روابط بین‌الملل، به‌ویژه در زمینه‌های انگلیسی استفاده می‌شد. مفهوم هژمونی نقش مهمی در بحث‌های سوسیال دموکراسی روسیه قبل و بعد از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ ایفا کرد. (توماس،^۱ ۲۰۲۰، ص ۳). با وجود این، انتشار بین‌المللی و بین‌رشته‌ای آن با انتشار کتاب یادداشت‌های زندان^۲ آنتونیو گرامشی^۳ در ایتالیا در طی سال‌های اولیه پس از جنگ آغاز شد. (گرامشی، ۱۹۵۶) این کتاب آغاز نفوذ گسترده‌تر این اصطلاح بود. از آن زمان، هژمونی^۴ به روش‌های متعددی در زمینه‌های مختلف تفسیر شده است و با وجود رویکردهای متنوع، این باور مشترک وجود دارد که هژمونی، صرف‌نظر از تعریف خاص آن، هم تحلیل تاریخی واقع‌بینانه از توسعه نظام‌های سیاسی مدرن و هم چارچوبی ارزشمند برای دگرسازی نظریه‌پردازی معاصر ارائه می‌دهد (توماس، ۲۰۲۰، ص ۳).

در جامعه‌شناسی گرامشی، اصطلاح «هژمونی» به‌نوعی از رهبری فکری و فرهنگی اطلاق می‌شود که توسط طبقه حاکم اعمال می‌شود و به وضعیتی اشاره دارد که در آن، ائتلافی موقت از برخی گروه‌های اجتماعی می‌تواند به اقتدار اجتماعی تام آنها بر دیگر گروه‌های فرودست منجر شود. اعمال این اقتدار صرفاً از طریق کاربرد زور یا تحمیل مستقیم افکار حاکم نیست؛ بلکه از راه تأمین رضایت و شکل دادن به آن است تا آنکه قدرت طبقات مسلط، هم مشروع و هم طبیعی جلوه کند (راثی‌تهرانی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۵). نظریه‌پردازان در خصوص هژمونی دیدگاه‌های گوناگونی ارائه کرده‌اند؛ از جمله بوردیو، که الگوی بوردیو در خصوص قدرت نمادین تحت‌تأثیر جامعه‌شناس فرانسوی صورت‌بندی شد و به‌طور کلی، قدرت نمادین را قدرتی می‌داند که درون میدان‌های هنری ادبی، ورزشی و سیاسی وجود دارد و در روابط انسان‌ها نهفته است و در زبان چهره و سلاقی تجلی می‌یابد. افراد تحت‌تأثیر این قدرت حاضر هستند خود را فدا کنند و در واقع، به تسخیر اعمال کنندگان آن درمی‌آیند. قدرتی که به تعبیر بوردیو در همه‌جاست و عموم آدمیان قادر به دیدن آن نیستند (نقیب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۲۹۱).

در نظریات والرش‌تاین از هژمونی جهانی او نیز بر وجود جهان به‌مثابه یک نظام منفرد تأکید بسیار زیادی دارد. رویکرد نظام‌های جهانی آن است که اهمیت کشورهای مجزا را به حداقل رسانده و بحث می‌کند که وابستگی این کشورها به نظام جهانی آن قدر زیاد است که مشاهده آنها به‌طور مجزا واقع‌گرایانه نیست و جهان را به‌صورت یک نظام فضایی متشکل از مرکز، پیرامون، نیمه پیرامون تصویر می‌کند که در روندهای طولانی مدت در حال گسترش و جابه‌جایی هستند. در نظام سرمایه‌داری مازاد سرمایه از مناطق پیرامونی از طریق مبادله نابرابر و با اعمال قدرت سیاسی - نظامی به نفع قدرت‌های محور جذب می‌شود (وددیع و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۴۱).

گرامشی اصلی‌ترین نظریه‌پرداز در زمینه مفهوم هژمونی به‌شمار می‌آید که معتقد است، هژمونی یعنی تولید رضایت و اجماع فرهنگی. به‌دیگرسخن، هژمونی به معنای نوعی رضایت خودساخته و خودانگیخته است و به عقیده گرامشی، هژمونی زمانی ایجاد می‌شود که جهان‌بینی طبقه حاکم نسبت به هنجار فرهنگی جامعه ارجح قرار گیرد. هژمونی زمانی اتفاق می‌افتد که طبقه رهبری به هدف خود یعنی ارائه درک خود از جامعه برای کل جامعه، تحقق بخشیدن به وضعیت موجود، دست یابد. هژمونی به‌عنوان «عقل سلیم» ظاهر می‌شود که «از گذشته‌ای که به‌طور غیرانتقادی جذب شده به ارث می‌رسد» و «انفعال اخلاقی و سیاسی» را بازتولید می‌کند (گرامشی، ۱۹۷۱، ص ۳۳۳).

در اوایل قرن بیستم و یکم، ارتباط و انسجام مفهوم هژمونی بررسی شده است. نظریه‌های مختلفی از «پس‌هژمونی»^۵ پدیدار شده‌اند که به‌دنبال ارائه تحلیل سیاسی واقع‌بینانه‌ای هستند که هژمونی زمانی ارائه می‌کرد. این تغییر یا به منسوخ شدن هژمونی به‌عنوان یک عمل سیاسی و گذار به «شرایط پس‌هژمونیک» یا شناسایی نقص نظری در خود مفهوم هژمونی نسبت داده می‌شود. در هر دو مورد، منتقدان

1. Peter Thomas

2. Prison Notebook

3. Antonio Gramsci

4. Hegemony

5. Post Hegemony

استدلال می‌کنند که هژمونی دیگر چارچوب مناسبی برای درک واقعیت‌های سیاسی معاصر یا دگرگونی‌های بالقوه آنها نیست. بنابراین، پسا هژمونی به‌عنوان نظریه‌ای ارائه می‌شود که هم از نظر زمانی و هم از نظر مفهومی، جانشین هژمونی می‌شود و در آرزوی همان قدرت تبیینی و اعتباری است که زمانی در اختیار هژمونی بود (توماس، ۲۰۲۰، ص ۲).

مفهوم «پسا هژمونی» در نظریه سیاست و اجتماعی به‌ویژه تحت تأثیر نظریات پسا کلاسیک‌ها و پسامدرنیست‌ها ارتقا یافته است و به معنای مرحله‌ای از تاریخ است که هژمونی یک قدرت یا نظام سراسری کاهش می‌یابد و به جای آن، ساختارهایی چندمرکزی و شبکه‌ای به وجود می‌آیند که توانایی تأثیرگذاری بر فرآیندها و تصمیم‌گیری‌های جهانی را دارند. در این مفهوم، هژمونی به معنای تسلط یک نظام قدرت یا فرهنگی بر دیگران است که در گذشته بیشتر به شکل دولت مرکزی یا فرهنگ مرکزی ظاهر می‌شد؛ اما در پسا هژمونی، این تسلط به شکل شبکه‌ها و ساختارهای چندمرکزی نمایان می‌شود. این ساختارها اغلب به صورت غیرمتمرکز و از طریق شبکه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی عمل می‌کنند. نظریه پردازان مفهوم پسا هژمونی معتقدند که دنیای معاصر دیگر دچار تسلط یک قدرت مرکزی نیست و به جای آن، میان اقشار مختلف جامعه و نهادهای مختلف قدرت و تأثیر تقسیم شده است. این افراد از طریق مقاومت‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی تلاش می‌کنند تا به توازن قدرت جهانی کمک کنند و به جایی راه یابند که به ارزش‌های دموکراتیک و انسانی احترام گذاشته شود (کیوپکیولیس، ۲۰۱۷،^۱ ص ۹۹-۱۰۰).

در حالی که هژمونی شامل ساختن یک هویت جمعی از طریق اجبار و رضایت است، پسا هژمونی یک حالت غیرمتمرکز و درونی از قدرت را پیشنهاد می‌کند که مستقیماً از طریق عادات و تأثیرات عمل می‌کند (همان، ص ۱۰۰-۱۰۲). اصلی‌ترین نظریه پرداز در زمینه پسا هژمونی اسکات لاش^۲ به شمار می‌آید که کارهای او در جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی تأثیرگذار بوده است. لاش اعتقاد دارد هژمونی اغلب از طریق «نظم نمادین» کار می‌کند. این امر میزان زیادی سلطه را از طریق ضمیر ناخودآگاه فرض می‌کند. به گمان لاش هم سلطه و هم مقاومت در نظم پسا هژمونیک از طریق امر واقعی صورت می‌گیرد. امر نمادین که مانند یک زبان ساختار یافته است و گزاره‌ها و احکام آن حاوی این «قانون» است، از طریق چیزی عمل می‌کند که می‌توان آن را «معرفت‌شناسی» نامید (لاش، ۲۰۰۷، ص ۵۷).

هدف این مقاله ارائه یک ارزیابی کلی از «هژمونی از منظر آنتونیو گرامشی (به‌ویژه از کتاب دفترچه‌های زندان)» و «پسا هژمونی از دیدگاه اسکات لاش (به‌ویژه در مقاله قدرت پس از هژمونی)» او می‌باشد. در بخش اول این مقاله در ابتدا به ارائه مفهوم‌شناسی از هژمونی، تاریخچه و اهمیت این مفهوم در آثار گرامشی خواهیم پرداخت و سپس نقش روشنفکر و جامعه مدنی در آثار گرامشی و ابعاد آن مورد توجه قرار می‌گیرد. در بخش بعد به مفهوم پسا هژمونی از دید اسکات لاش، معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی این مفهوم، نقش روشنفکر در پسا هژمونی و علل و چگونگی تکامل از هژمونی به پسا هژمونی خواهیم پرداخت و سپس در بخش سوم به مقایسه این دو مفهوم از دیدگاه گرامشی و لاش از وجوه تاریخی و نظری، قدرت، ثبات و تغییر، فرهنگ، حاکمیت و عاملیت پرداخته، تا این مقایسه بتواند به ما کمک کند تا مسیر تاریخی هژمونی و دگرگونی‌های آن را در طول زمان درک کنیم و پیچیدگی‌های قدرت، نقش فرهنگ، رسانه و فناوری را در شکل‌دهی به پویایی‌های قدرت معاصر روشن نماید و در نهایت، به ما کمک کند تا ارتباط و کاربرد نظریه‌های سنتی را در مواجهه با تغییرات سریع اجتماعی - فرهنگی و تکنولوژی ارزیابی کنیم. روش پژوهش حاضر با استفاده از روش اسنادی کتابخانه‌ای می‌باشد.

۲. گرامشی: هژمونی و جامعه مدنی

گرامشی زاده طبقه کارگر بود و نظرات و عقاید وی از تجارب و سرکوب‌های سیاسی و رنج‌هایی که متحمل شده بود سرچشمه می‌گرفت؛ زیرا وی دوران کودکی دشواری را طی کرده بود. گرامشی و خانواده‌اش قربانی بوروکراسی و بی‌عدالتی اقتصادی و اجتماعی اوایل قرن بیستم بودند. از سوی دیگر، به دلیل عقاید مارکسیستی، از سوی دولت فاشیسم گرفتار شد. گرامشی نه تنها روشنفکر مهمی در نظریه نیز بود که در عرصه نبرد اندیشه و عمل هر دو به مبارزه برخاست (جول، ۱۹۷۷).

1. Alexandros Kioupiolis

2. Scott Lash

گرامشی نیز مانند بسیاری از نظریه‌پردازان هم‌عصر خود می‌کوشید تا احکام مارکسیستی را اصلاح کند. از نظر گرامشی، مارکسیسم صرفاً علم نیست که به تعریف مفاهیم آن پرداخته شود؛ بلکه یک نظریه سیاسی است که بر رهایی طبقه کارگر متمرکز است (استریناتی، ۲۰۰۴، ص ۲۱۸-۲۱۹). گرامشی از نظر معرفت‌شناسی مخالف مارکسیسم کلاسیک است که افکار و اندیشه را بازتاب زیربنا می‌داند یا فرهنگ و ایدئولوژی را بازتاب شرایط تولیدی و مادی تصور می‌کند. وی معتقد است: فرهنگ استقلال نسبی دارد و تکامل افکار و اندیشه‌ها یا روبناهای فکری می‌تواند هم‌زمان هم شیوه تولید و هم روبناهای فکری جامعه را تغییر دهد. از نظر گرامشی، مبارزات طبقاتی، تابعی از شکست و پیروزی است؛ یعنی نمی‌توان آنها را صرفاً در حد مبارزاتی عینی و اقتصادی تقلیل داد؛ زیرا همواره طبقه با نظرات و ایدئولوژی سروکار دارد. گرامشی نقش مهمی در برتری مقوله فرهنگ و ایدئولوژی در برابر زیرساخت‌های اقتصادی و مادی داشت. همچنین، گرامشی به یک رویکرد نخبه‌گرایانه اعتقاد داشت؛ به طوری که از نظر او روشنفکران افکار را تولید می‌کنند و آن را به توده‌ها بسط می‌دهند و به وسیله آنها این افکار را عملی می‌کنند. گرامشی نیز مانند لوکاج بیشتر بر افکار عمومی تأکید داشت تا بر ساختارهای اجتماعی مانند اقتصاد (هالوب،^۱ ۱۹۹۲، ص ۷۳).

مارکس و انگلس گه‌گاه از این اصطلاح برای توصیف تسلط استفاده می‌کردند. امروزه خارج از محافل تخصصی، هژمونی نوعاً به تسلط فرهنگ غرب در عرصه بین‌المللی اشاره دارد. هنگامی که گرامشی شروع به نوشتن کرد، این اصطلاح در محافل روسی و ایتالیایی مورد توجه قرار گرفت. گرامشی این مفهوم را به لنین نسبت داد. برای لنین و سوسیال‌دموکرات‌ها، هژمونی نشان‌دهنده حمایت گسترده از طبقه انقلابی است که از طریق اتحاد استراتژیک با دیگر گروه‌های اجتماعی برای تضمین قدرت حاصل می‌شود. در نوشته‌های اولیه گرامشی، او مفهوم لنینیستی هژمونی را پذیرفت و از طبقه پرولتاریا برای تأمین قدرت از طریق اتحاد با دیگر گروه‌های فرودست حمایت کرد. او بر اهمیت حمایت مردمی از سوی همه گروه‌های اجتماعی برای تبدیل شدن پرولتاریا به طبقه حاکم تأکید کرد. پس از زندانی شدن گرامشی، دیدگاه او نسبت به هژمونی دستخوش تغییر قابل توجهی شد. (دئر،^۲ ۱۹۹۱، ص ۱۹۴). او به توانایی پرولتاریا برای جایگزینی هژمونی بورژوازی با خود خوش‌بین بود، با وجود این، گرامشی در مواجهه با واقعیت خشن استثمار و فاشیسم، پیچیدگی عمیق‌تری را تشخیص داد: استثمارشدگان اغلب به میل خود به سرکوب خود رضایت می‌دادند که نشان‌دهنده نفوذ فراگیر ایدئولوژی‌های مسلط است. گرامشی دو جنبه کلیدی حفظ قدرت را شناسایی کرد: نیروی فیزیکی و متقاعدسازی یا رهبری. در حالی که نیروی فیزیکی مشهود بود، او به نقش ظریف‌تر و درعین حال فراگیرتر متقاعدسازی در شکل دادن به آگاهی اجتماعی پی برد. گرامشی تأکید کرد که هژمونی صرفاً توسط قدرت دولتی اعمال نمی‌شود؛ بلکه در جامعه مدنی - حوزه تعاملات روزمره، انجمن‌ها و نهادها - نیز نفوذ کرده است. او هژمونی را «رضایت خودجوش» توده‌ها به جهتی که توسط گروه مسلط تحمیل می‌شود، توصیف می‌کند که با اعتبار و موقعیت گروه دوم در جامعه شکل می‌گیرد. کاوش گرامشی در مورد هژمونی راه را برای مطالعات فرهنگی با تمرکز بر تحلیل نمادها و رمزهای فرهنگ عامه هموار کرد (لیتوویتز،^۳ ۲۰۰۰، ص ۵۱۹-۵۲۹).

از نظر گرامشی هژمونی جدا از اعمال زوری است که توسط قوای دولت انجام می‌شود. طبقه حاکم ممکن است اجماع بر سر قدرت خود را از طریق وسایل ایدئولوژیک تأمین کند. او خواهان این مسئله است که چگونه در جوامع سرمایه‌داری برخی از روشنفکران به سود سرمایه‌داران عمل کرده و توانسته‌اند رهبری فکری و موافقت توده را به دست آورند و سرانجام به مرحله‌ای برسند که مردم باور داشته باشند که بر خود حکومت می‌کنند. از نظر گرامشی روشنفکر کسی است که در جامعه فرهنگ و ایدئولوژی تولید می‌کند و به چند دسته تقسیم می‌شود:

۱. روشنفکر ارگانیک:^۴ این روشنفکرها که گرامشی خود را نیز یکی از آنها برمی‌شمارد در زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی فعالیت داشته و به طبقه آگاهی همگون می‌بخشند. در واقع، اینها حلقه رابط میان فلسفه و مردم هستند و هدف نهایی آنها ایجاد وحدت فرهنگی و اجتماعی به منظور جوش خوردن اراده‌های فردی است که در حالت کنونی خود ناهمگون هستند. سرانجام روشنفکر ارگانیک را می‌توان با مفهوم ایدئولوژی برخاسته از دل مردم برابر دانست؛

1. Holub

2. Danner, Lukas

3. Douglas Litowitz

4. Organic Intellectuals

۲. روشنفکر سنتی: ^۱ روشنفکرانی هستند که نماینده مواضع اخلاقی و ایدئولوژی طبقه حاکم بوده و خود در خدمت بسط و ترویج سلطه طبقه حاکم از طریق هژمونی عمل می‌کنند و شامل هنرمندان، فیلسوفان و شاعران می‌شود؛

۳. روشنفکر عام: ^۲ از نظر گرامشی تمام مردم روشنفکر (عام) هستند؛ ولی همه آنها نقش روشنفکران در جامعه را ایفا نمی‌کنند. عنوان روشنفکر نه فقط شامل ایدئولوگ‌ها و فیلسوفان است، بلکه فعالان سیاسی، فن‌کاران صنعتی، متخصصان حقوقی و غیره را نیز دربر می‌گیرد. از طرفی همه مردم نوعی روشنفکرند؛ البته تحلیل گرامشی درباره انواع روشنفکر عمدتاً به اوضاع ایتالیا و سیاست داخلی و خارجی آن در دهه‌های نخست قرن بیستم مربوط می‌شود و به‌طور قطع، نمی‌توان آن را به مقاطع دیگر تعمیم داد.

از نظر گرامشی لازمه هژمونی جامعه مدنی است و آن را در برابر دولت سرکوبگر قرار می‌دهد. گرامشی از ایستگاه‌های تلویزیونی خانواده مدرسه کلیسا روزنامه‌ها و غیره به دستگاه‌های هژمونی یاد می‌کنند که افراد را به جای سرکوب به قدرت حاکم پیوند می‌دهند. از نظر وی سرکوب و تحکم به دولت اختصاص دارد؛ ولی هژمونی مخصوص جامعه مدنی است (اندرسون، ۱۹۷۶، ص ۵۳). گرامشی مطبوعات را یکی از دستگاه‌های هژمونیک می‌داند که در خدمت طبقه حاکم برای ایجاد اجماع بر سر قدرت است. وقتی مفهوم هژمونی را با ایدئولوژی مقایسه کنیم، می‌بینیم که ایدئولوژی ماهیتی ایستا دارد؛ در حالی که هژمونی دارای خاصیت و طبیعتی پویا و دینامیک است. از نظر گرامشی هژمونی یعنی تولید رضایت و اجماع فرهنگی. به‌دیگر سخن، هژمونی به معنای نوعی رضایت خودساخته و خودانگیخته است. برخلاف ایدئولوژی که حالتی از بالا به پایین، زورمندانه همراه فریب و نیرنگ دارد؛ اما هژمونی آنچنان در تمام ابعاد زندگی روزمره انسان‌ها تنیده می‌شود که در قالب عقل سلیم درمی‌آید. مجموعه‌ای از عرف، عادات، راه رفتن، حرف زدن، سلیقه، رسوم و غیره که همگی می‌توانند قالبی هژمونیک داشته باشند و افراد متوجه نشوند که در سیطره هژمونی قرار دارند. ایدئولوژی بعدی سیاسی دارد؛ ولی هژمونی برخلاف آن دارای بعدی فرهنگی است.

از طرفی براساس مفهوم ایدئولوژی آلتوسری امکان مقاومت و مبارزه وجود ندارد؛ اما گرامشی معتقد است که هژمونی ترکیبی از سلطه و مقاومت است. «هژمونی دربرگیرنده ایدئولوژی است؛ اما کاهش‌پذیر به آن نیست» (ایگلتن، ۱۹۹۱، ص ۱۷۸-۱۷۹).

۳. اسکات لاش: از هژمونی تا پسا هژمونی

اسکات لاش، استاد جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی در کالج گلداسمیت دانشگاه لندن است که در حیطه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی تأثیرگذار بوده است. وی در طول مسیر علمی و نظری کارهای اثرگذاری در جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی انجام داده است که در زمینه قدرت، هژمونی و پسا هژمونی نیز مقالات قابل توجهی دارد و مورد توجه منتقدان و نظریه‌پردازان قرار گرفته است. پسا هژمونی در نظریه‌های لاش با تأکید بر ماهیت غیر متمرکز و پراکنده جامعه معاصر، مفاهیم سنتی قدرت و کنترل را به چالش کشیده و فراتر از ایده یک هژمونی مسلط است تا چگونگی عملکرد نیروهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را به شیوه‌ای سیال و شبکه‌ای تر بررسی کند. کار لاش بر ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و تأثیر آنها بر ساختارهای اجتماعی متمرکز است و تغییر از سلسله‌مراتب پایدار به سیستم‌های پویا و خودسازمان‌دهنده را برجسته می‌کند. این رویکرد بر اهمیت درک قدرت به‌عنوان نیروی پراکنده و دائماً در حال تکامل در پاسخ به تغییرات تکنولوژیکی و اجتماعی تأکید می‌کند. با انجام این کار، لاش دیدگاه متفاوتی در مورد چگونگی تغییر شکل دینامیک قدرت مدرن در عصر دیجیتال ارائه می‌دهد. به‌طور کلی، هژمونی اغلب از طریق «نظم نمادین» کار می‌کند که فرض این امر بر آن است که میزان زیادی سلطه از طریق ضمیر ناخودآگاه اعمال می‌شود. به گمان لاش هم سلطه و هم مقاومت در نظم پسا هژمونیک از طریق امر واقعی صورت می‌گیرد و امر نمادین که مانند یک زبان ساختاریافته است و گزاره‌ها و احکام آن حاوی این «قانون» است، از طریق چیزی عمل می‌کند که می‌توان آن را «معرفت‌شناسی»^۳ نامید. قدرت معرفت‌شناختی از طریق گزاره‌ها یا گفته‌های منطقی، از طریق گزاره‌هایی، که پیش‌بینی‌های یک موضوع هستند، عمل می‌کند. زبان نمادینی که از طریق آن هژمونی به این معنا اعمال می‌شود، به‌عنوان شیوه‌ای برای پیش‌بینی و قضاوت است. در مقابل، امر واقعی ناگفتنی و هستی‌شناسانه است. قدرت در نظم

1. traditional Intellectual

2. General Intellectual

3. Epistemology

پسارهژمونیک در حال تبدیل شدن به هستی‌شناسی^۱ است (لش، ۲۰۰۷، ص ۵۷).

لش معتقد است: در پارادایم هژمونیک، مطالعات فرهنگی اغلب قدرت را از طریق گفتمان و نشانه‌شناسی بررسی می‌کند. در مطالعات فرهنگی و تحلیل پسارهژمونیک، ما با یک تغییر در تمرکز از قضاوت‌های شناختی به مسائل هستی‌شناختی مواجه هستیم. والتر بنیامین در مقاله‌ای که به زبان و زبان انسانی می‌پردازد، قضاوت شناختی را با نام‌گذاری هستی‌شناختی و نشانه‌شناختی مقایسه می‌کند و از طریق این مقایسه، با قدرت‌های هستی‌شناختی مخالفت می‌کند (بنیامین، ۱۹۷۹^۲). این نوع زبان هستی‌شناختی توسط جورجیو آگامبن نیز بررسی شده است که به هایدگر وابسته است و در آن زبان به‌عنوان محیطی برای مبارزه و اعتراض در مقابل قدرت و سیاست استفاده می‌شود (آگامبن، ۱۹۹۹^۳).

اما در حال حاضر، تحلیل‌های هستی‌شناسی به شکلی دیگری نیز توسعه یافته است. اکنون، ما نه تنها با مقاومت در برابر قدرت انتزاعی روبرو هستیم، بلکه خود هم جزء ساختارهای قدرتی می‌شویم (فوکو، ۱۹۹۶). این انتقال باعث می‌شود که هستی‌شناسی به‌عنوان یک بخش از سلطه مورد توجه قرار گیرد. به‌دیگر سخن، قدرت در دنیای پسارهژمونیک دیگر نه تنها محصولات شما را تصرف می‌کند، بلکه درون شما نفوذ می‌کند و از داخل به شما اثر می‌گذارد. در این دوران، قدرت دیگر فقط به‌صورت گسترده و از بیرون عمل نمی‌کند؛ بلکه به‌صورت فشرده و از درون عمل می‌کند (لش، ۲۰۰۷، ص ۵۹).

لش اشاره می‌کند که در عصر هژمونی، در واقع، دو نوع قدرت به‌کار می‌رفت: یکی از این نوع قدرت، قدرت به معنای غلبه یک فرد یا گروه بر دیگری بود، به این شکل که افراد یا گروه‌ها دیگران را وادار به انجام کارهایی می‌کردند که خود به‌طور طبیعی انجام نمی‌دادند. این نوع قدرت به‌عنوان قدرت بر^۴ (قدرت بر روی) شناخته می‌شد (نگری، ۱۹۹۱^۵). در عصر پسارهژمونی، نوع دیگری از قدرت ظهور می‌کند که به‌صورت موجبی به وجود می‌آید. این نوع قدرت بیشتر به‌عنوان «پتانسیا»^۶ شناخته می‌شود که بیشتر با نیرو، انرژی و پتانسیل ارتباطی مرتبط است. در واقع، این توانمندی کمتر به سلطه مرتبط است. در اینجا، در مقابل قدرت که اغلب به‌عنوان معرفت‌شناختی تصور می‌شود، توانمندی کاملاً هستی‌شناسانه است. به‌طور کلی، مطالعات فرهنگی پسارهژمونیک به‌سوی بررسی مسائل غیرانسانی و فرهنگ اشیا پیش می‌روند (لش، ۲۰۰۷، ص ۵۹-۶۰).

در واقع، مفهوم هژمونی از مبانی گرامشی مشتق می‌شود؛ اما با تعیین یک رویکرد هنجارگرا همراه است. به‌دیگر سخن، ایده گرامشی از «روشنفکر ارگانیک» این نوع هنجارگرایی را برای جریان‌های چپ پیشنهاد می‌دهد؛ اما در عصر سیاست هژمونیک، ایده‌های هنجارگرایی در همه‌جا دیده می‌شوند (دورکیم و موس، ۱۹۶۳^۷).

به نظر می‌رسد ظهور اقتصاد پولی باعث عینیت بخشیدن به قلمرو ارزش می‌شود و در عین حال، تخریب فرهنگ ذهنی از طریق پول رخ می‌دهد. در واقع، یک واقعیت ارزشمند وجود دارد که آنچه قبلاً زندگی بوده و با احساسات و تجربیات فردی مرتبط بوده است، حالا به شکلی مکانیسمی تبدیل می‌شود که قابلیت معامله دارد. در عصر هژمونی، این مفهوم زندگی را به چیزهای بیشتری فشرده می‌کند که می‌توانند تبدیل به محمولات شوند (هایدگر، ۱۹۷۸^۸). اما در عصر پسارهژمونیک، مفهوم بی‌واسطه است و ارزش‌ها و واقعیت‌ها به‌عنوان داده‌های حسی خام در مقابلمان قرار می‌گیرند، در این خامی، حقایق به زندگی بازمی‌گردند (لش، ۲۰۰۷، ص ۶۴-۶۵).

از نظر لش مطالعات فرهنگی پسارهژمونیک ارتباط کمتری با طبقه اجتماعی دارد. از بسیاری جهات تحلیل‌های آن برای این امر بسیار ضعیف‌تر است. مطالعات فرهنگی پسارهژمونیک از بسیاری جهات کمتر سیاسی است. بیشتر به هنر، علم و فناوری گرایش دارد. با وجود این، پدیده‌های نابرابری و نابرابری طبقاتی، به‌ویژه در سطح جهانی، در طول این دهه‌ها بدتر شده است (همان، ص ۶۹). مطالعات

1. Ontology

2. Benjamin

3. Agamben

4. power-over

5. Negri

6. Potentia (puissance)

7. Durkheim and Mauss

8. Heidegger

فرهنگی باید بتواند به این پدیده‌ها رسیدگی کند؛ ولی در حال حاضر این کار را به اندازه کافی انجام نمی‌دهد. به‌طور کلی، متأسفانه، توجه از نابرابری‌های اجتماعی، عمدتاً به‌جای دیگری معطوف شده است که فشرده و پنهان هستند و لش اعتقاد دارد که با آنها به‌شکلی که با قوانین و مقررات سازنده مواجه می‌شویم، معمولاً روبه‌رو نمی‌شویم. این بحث لش را به سؤالاتی در حوزه هستی‌شناسی هدایت می‌کند که در کارش بسیار مهم هستند. او از تغییراتی سخن می‌گوید که ما را به سمت یک رژیم قدرت پسا هژمونیک به‌عنوان هژمونی از امر نمادین به واقعیت، از نشانه‌شناسی به زبان فشرده، و مهم‌تر از همه از معرفت‌شناسی به هستی‌شناسی هدایت می‌کند. در اینجا لش نماد، نشانه‌شناسی و بازنمایی را اساساً به‌عنوان معرفت‌شناختی و زبان واقعی و فشرده و ارتباط را اساساً به‌عنوان هستی‌شناختی درک کرده است (لش، ۲۰۰۷، ص ۷۰-۷۱). معرفت‌شناسی با درک چیزهایی سروکار دارد که ما با آنها روبه‌رو می‌شویم؛ درحالی‌که هستی‌شناسی و واقعیت با خود چیزی سروکار دارند که هرگز با آن مواجه نمی‌شویم (آپادورای،^۱ ۱۹۸۶).

به‌طور کلی، مقاله لش تغییری را به سمت اشکال و درک قدرت توصیف می‌کند که با نوعی توصیف از پسا هژمونی مفهوم هژمونی به چالش می‌کشد. این به‌عنوان یک تغییر مادی در ساختارهای اجتماعی و به‌عنوان یک تجدیدنظر تدریجی نسبت به رویکردها به حساب می‌آید با هدف اینکه خواننده تشویق شود تا گرایش‌های سیاسی را بازبینی کند.

نخستین موج هژمونیک مطالعات فرهنگی تحلیل خود را در زمینه پسا هژمونیک سیاسی می‌کند و توصیه او این است که تمرکز تحلیلی ما باید بر ایجاد درک دقیق‌تر از پتانسیل‌های قدرت و پویایی رسانه‌های دیجیتال یا جدید باشد (باتلر و همکاران^۲ ۲۰۰۰). لش از طریق قدرت دوتایی به‌طور مفصل چشم‌اندازی از یک عصر هژمونیک، مربوط به «قدرت به‌مثابه هژمونی» و تسلط از طریق ایدئولوژی، و یک عصر پسا هژمونیک را توسعه می‌دهد که در آن هژمون به زندگی روزمره رفته و اعمال قدرت می‌نماید. لش اعتقاد دارد اگر نظم هژمونیک از طریق منطق فرهنگی بازتولید عمل می‌کند، قدرت پسا هژمونیک از طریق منطق فرهنگی اختراع عمل می‌کند؛ بنابراین، نه بازتولید، بلکه تولید مژمن روابط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی (لش، ۲۰۰۷، ص ۵۶). لش در ادامه این دیدگاه از قدرت گریزناپذیر پیشنهاد می‌کند که به‌جای «گفتمان» و «قضاوت‌شناختی»، قدرت «شوم‌تر» شده است. یک عصر پسا هژمونیک در جامعه نفوذ کرده، اینجاست که «قدرت که قبلاً گسترده بود و از بیرون عمل می‌کرد، فشرده می‌شود و اکنون از درون کار می‌کند» (همان، ص ۵۹).

به‌طور کلی، اسکات لش چیزی را مطرح کرد که در نگاه اول ممکن است استدلال مشابهی به نظر برسد؛ اما در واقع، استدلالی اساسی‌تر علیه ارتباط معاصر هژمونی است. لش خاطر نشان کرد که هژمونی «ارزش حقیقت بزرگی برای یک دوره خاص» داشت. اما «دوران آن اکنون در حال به پایان رسیدن است» (همان، ص ۵۵). لش استدلال می‌کند که با زوال این پارادایم، شاهد ظهور یک حوزه پسا هژمونی جدید هستیم: هژمونی معرفت‌شناختی، اما رژیم جدید قدرت بسیار هستی‌شناسانه‌تر بود. «قدرت‌بر» جوامع انضباطی در دوره پس از جنگ با مفاهیم قدرت «از درون» و به‌عنوان یک نیروی مولد^۳ جایگزین شد. هنجارگرایی هژمونی جای خود را به یک بنیان سیاسی در واقعیت داد. درحالی‌که هژمونی با بازنمایی همراه بود، پسا هژمونی از نظر «ارتباطات» بهتر درک شد. سرانجام، پوزیتیویسم عصر هژمونی، جای خود را به تجربه‌گرایی پسا هژمونیک می‌دهد (همان، ص ۶۴). اکنون که به بیان هژمونی از دیدگاه گرامشی و پسا هژمونی از دیدگاه لش پرداختیم نیاز است که به مقایسه نظریات این دو پرداخته و از ابعاد گوناگون این نظریات بررسی و مقایسه شود.

۴. مقایسه هژمونی از دیدگاه گرامشی و پسا هژمونی از دیدگاه لش

۴-۱. زمینه تاریخی و چارچوب‌های نظری

۴-۱-۱. گرامشی

آنتونیو گرامشی، فیلسوف مارکسیست ایتالیایی، مفهوم هژمونی را در اوایل قرن بیستم توسعه داد. گرامشی تحت تأثیر تئوری مارکسیستی قرار گرفت و به دنبال درک تداوم سلطه سرمایه‌داری با وجود پتانسیل انقلاب پرولتاریا بود. او بر نقش فرهنگ و ایدئولوژی در حفظ قدرت طبقه

1. Arjun Appadurai

2. Butler, Laclau and Z'iz'ek

3. productive

حاکم، به‌ویژه از طریق نهادهایی مانند آموزش، رسانه و جامعه مدنی تأکید کرد و به مطالعه و تحلیل نقش فرهنگ، آموزش و رسانه‌ها در تثبیت نظام هژمونی پرداخت. گرامشی با تأکید بر نقش فرهنگ و ایدئولوژی، مفهوم هژمونی را به چشم یک سیستم گسترده و پیچیده از کنترل اجتماعی می‌دید که از طریق آن، نه تنها نظام سیاسی و اقتصادی، بلکه ساختارهای اجتماعی و فرهنگی نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرند. این دیدگاه به‌ویژه اهمیت بیشتری به نقش آموزش و رسانه‌ها در تأمین و تثبیت هژمونی می‌دهد و بر اهمیت جامعه مدنی به‌عنوان یک نهاد اصلی در این فرآیند تأکید می‌کند. بنابراین، گرامشی به‌عنوان یکی از پیشگامان در توسعه مفهوم هژمونی به‌عنوان یک ساختار گسترده‌تر از تنها اقتصادی و سیاسی، بلکه فرهنگی و اجتماعی نیز، به تحلیل نقش فرهنگ و ایدئولوژی در تثبیت نظام هژمونی پرداخت.

۴-۱-۲. لش

اسکات لش، جامعه‌شناس معاصر، مفهوم پسا‌هژمونی را در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست‌ویکم مطرح کرد. کار لش براساس ایده‌های گرامشی است؛ اما همچنین، به تغییرات در سیاست، اقتصاد و فرهنگ جهانی، از جمله ظهور فناوری‌های دیجیتال و جهانی‌شدن پاسخ می‌دهد. او به بررسی تکه‌تکه شدن و تمرکززدایی قدرت در دوران پست‌مدرن می‌پردازد و مفاهیم سنتی کنترل هژمونیک را به چالش می‌کشد. لش با توجه به نوسانات و تغییرات جهانی، به‌ویژه در زمینه فناوری و ارتباطات، به بررسی شکل‌گیری یک مفهوم جدید از هژمونی و پسا‌هژمونی می‌پردازد. وی از زاویه‌های مختلفی به این مسئله نگاه می‌کند و به تحلیل نقش مفاهیم سنتی هژمونی در دوران پست‌مدرن می‌پردازد. با استفاده از تحلیل اجتماعی و جامعه‌شناسی، لش به بررسی نقش فرهنگ، سیاست، اقتصاد و فناوری در شکل‌گیری پسا‌هژمونی پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه این عوامل تأثیرگذار بر تغییرات جهانی و شکل‌گیری یک ساختار جدید از هژمونی و پسا‌هژمونی هستند. به‌طورکلی، اسکات لش با بهره‌گیری از دیدگاه‌های گرامشی و تحلیل نوین‌تری از تغییرات جهانی، به بررسی و توضیح پدیده پسا‌هژمونی می‌پردازد و نقش عوامل مختلف در شکل‌گیری این مفهوم بررسی می‌کند.

۴-۲. ماهیت قدرت

۴-۲-۱. گرامشی

در دیدگاه گرامشی، هژمونی به تسلط طبقه حاکم بر گروه‌های زیردست از طریق ابزارهای فرهنگی و ایدئولوژیک اشاره دارد. این نوع تسلط قدرت از طریق رضایت به‌جای اجبار اعمال می‌شود؛ زیرا طبقه حاکم جهان‌بینی و ارزش‌های جامعه را برای حفظ موقعیت خود شکل می‌دهد. طبقه حاکم با نشان دادن منافع خود به‌عنوان منافع همگان به هژمونی دست می‌یابد و بدین‌وسیله تضادهای طبقاتی را پنهان می‌کند و استثمار سرمایه‌داری را تداوم می‌بخشد. بنابراین، هژمونی در دیدگاه گرامشی نشان‌دهنده تسلط طبقه حاکم است که از طریق فرهنگ، ایدئولوژی و نظام ارزشی مورد ترویج، قدرت خود را تثبیت می‌کند و به‌طور انحصاری از رضایت جمعیت برای حفظ قدرت خود بهره می‌برد. این ابزارهای فرهنگی و ایدئولوژیک می‌توانند از طریق رسانه‌ها، آموزش، مراسمات فرهنگی و دیگر وسایل ارتباطی به ترویج مفاهیم، ارزش‌ها و باورهایی بپردازند که منافع طبقه حاکم را حمایت می‌کند. این نوع هژمونی به‌طور مؤثر تضادهای طبقاتی را پنهان می‌کند و از ایجاد تغییرات سیاسی یا اجتماعی موجب تهدید برای قدرت طبقه حاکم جلوگیری می‌کند.

۴-۲-۲. لش

در دیدگاه پسا‌هژمونی، تکه‌تکه شدن و پراکندگی قدرت در جامعه معاصر تأیید می‌شود و مفهوم یک ایدئولوژی مسلط یا طبقه حاکم را به چالش می‌کشد. این نظریه به توزیع قدرت در جوامع پست‌مدرن توجه می‌کند و می‌گوید که قدرت در چندین وبگاه و شبکه مختلف، از جمله شرکت‌ها، جنبش‌های اجتماعی، پلتفرم‌های دیجیتال و مؤسسات جهانی توزیع می‌شود. این نوع از پراکندگی قدرت نشان‌دهنده نفوذ بیشتر و پراکنده‌تر است که ممکن است مورد مناقشه قرار گیرد. در این مدل، بازیگران مختلف، از جمله سازمان‌ها، فعالان اجتماعی، و پلتفرم‌های دیجیتال، برای کنترل و رقابت بر سر قدرت متصاعد هستند. هر یک از این بازیگران می‌توانند دارای یک گفتمان منحصر به فرد

باشند که مبارزه‌ای برای تأثیر بیشتر و کنترل در جامعه را نشان می‌دهند. بنابراین، در این مدل، با یک چشم‌انداز پیچیده از قدرت همزیستی داریم که شامل گروه‌ها و سازمان‌های مختلفی است که هر یک دارای تأثیر و نفوذ خود در جامعه هستند و می‌توانند به‌طور هم‌زمان با یکدیگر رقابت و همکاری کنند. این تصویر از قدرت به‌وضوح نشان می‌دهد که مفهوم یک ایدئولوژی مسلط و طبقه حاکم را به چالش می‌کشد و به‌جای آن تصویری از پویایی و تنوع در روابط قدرت را ارائه می‌دهد.

۳-۴. ثبات در مقابل سیالیت

۱-۳-۴. گرامشی

در ساختارهای قدرت هژمونیک، که باثبات و منسجم هستند، ارزش‌های مسلط توسط طبقه حاکم در جامعه درونی‌سازی می‌شوند تا قدرت و سلطه آنها حفظ شود. طبقه حاکم از نهادهای فرهنگی، رسانه‌ها، آموزش و غیره برای بازتولید هژمونی استفاده می‌کند. این نهادها برای شکل دادن به گفتمان عمومی و ترویج ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های موردنظر طبقه حاکم استفاده می‌شوند. از طریق کنترل این نهادها و تسلط بر فضای عمومی، طبقه حاکم تلاش می‌کند تا مشروعیت خود را تقویت کند و هژمونی خود را به‌عنوان نظام ایدئال و مطلوب در جامعه تثبیت کند. این فرایند از طریق ترویج ارزش‌ها، باورها و ایدئولوژی‌های خود، همچنین از طریق تحکیم قدرت و سلطه در دستگاه‌های قانونی و سیاسی انجام می‌شود. به‌این‌ترتیب، ساختارهای قدرت هژمونیک با استفاده از کنترل نهادهای فرهنگی و شکل دادن به گفتمان عمومی، توانستند ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های خود را در جامعه آموزش دهند و هژمونی خود را تثبیت کنند.

۲-۳-۴. لاش

در پسا هژمونی، تأکید بر سیالیت و پویایی روابط قدرت در جامعه معاصر وجود دارد، که با تغییر و انطباق مداوم تجسم می‌یابد. فرآیندهایی مانند گسترش رسانه‌های دیجیتال، جهانی‌سازی و جنبش‌های اجتماعی، ساختارهای سنتی قدرت را مختل کرده و روابط قدرت را به‌شدت نفوذپذیر و رقابتی‌تر کرده است. با ظهور رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی، افراد و گروه‌ها دسترسی بیشتری به ابزارهای ارتباطی دارند و می‌توانند به‌راحتی اطلاعات و دیدگاه‌های خود را به اشتراک بگذارند. این فرآیند باعث شده که نیروهای مختلف در جامعه، از جمله جریان‌های اجتماعی و فعالان مدنی، بتوانند به‌طور فعال‌تر در تشکیل دیدگاه‌ها و تصمیم‌گیری‌های عمومی شرکت کنند. همچنین، جهانی‌سازی باعث شده که مرزهای بین‌المللی ضعیف‌تر شود و ارتباطات و تبادلات بین‌المللی بیشتری ایجاد شود. این وضعیت به تغییرات در توزیع قدرت جهانی و به وجود آمدن بازیگران جدید در صحنه بین‌المللی منجر می‌شود. بنابراین، در محیط پسا هژمونی، ساختارهای قدرت با توجه به پویایی و تغییرات مداوم در جامعه، نسبت به گذشته به‌شدت تحت تأثیر قرار می‌گیرند و نفوذ و رقابت بیشتری را تجربه می‌کنند.

۴-۴. پویایی فرهنگی

۱-۴-۴. گرامشی

در واقع، نظریه هژمونی، نقش بسیار مهمی را برای ارزش‌ها فرهنگی در حفظ سلطه سرمایه‌داری قائل می‌شود. فرهنگ و ایدئولوژی‌های مسلط، هنجارها، ارزش‌ها و باورهای جامعه را شکل می‌دهند و به‌عنوان راهبردهایی برای تثبیت قدرت هژمونیک عمل می‌کنند. گروه‌های زیردست ممکن است مقاومت نشان دهند یا با قدرت هژمونیک مذاکره کنند؛ اما هنوز هم تحت تأثیر روایت‌های فرهنگی غالب قرار دارند. این روایت‌ها از طریق نهادهایی مانند آموزش و پرورش، رسانه‌ها، سازمان‌های فرهنگی و دیگر نهادهای اجتماعی منتشر می‌شوند و تأثیر بسیاری بر رفتار، دیدگاه و اعمال افراد دارند. در این فرآیند، افراد و گروه‌ها به‌وسیله این روایت‌ها به ایده‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌هایی ترغیب می‌شوند که توجیه و حفظ قدرت و سلطه سرمایه‌داری را ترویج می‌کنند. به‌این‌ترتیب، فرهنگ و ایدئولوژی‌های مسلط به‌عنوان ابزارهایی برای تقویت و حفظ هژمونی قدرت اقتصادی و سیاسی استفاده می‌شوند.

۴-۲-۴. لش

پساکهژمونی تمایل دارد که به واقعیت متنوع و پویایی‌های فرهنگی معاصر توجه کند که با گفتمان‌ها و هویت‌های متعدد و متقاطع همپوشانی دارند. رسانه‌های دیجیتال و فرآیند جهانی‌شدن نقش مهمی در این ارتقاء ایفا می‌کنند؛ زیرا امکان دسترسی به محتوای فرهنگی متنوع را فراهم می‌کنند و ارتباطات فرهنگی را از محدودیت‌های مکانی و زمانی آزاد می‌کنند. این فرآیندها باعث به چالش کشیدن مفاهیم سنتی سلطه فرهنگی هژمونیک می‌شود؛ زیرا افراد و گروه‌ها به راحتی به محتوای فرهنگی متنوع دسترسی پیدا می‌کنند و از فضاهای جدیدی برای بیان نظرات، مقاومت و خلاقیت استفاده می‌کنند. این فرآیند به افراد امکان می‌دهد که ایده‌ها، ارزش‌ها و آرمان‌های متنوعی را به اشتراک بگذارند و به این ترتیب، انواع مختلفی از شناخت و تجربه‌ها را به اشتراک بگذارند. بنابراین، پساکهژمونی نقش مهمی در بهبود دسترسی به تنوع فرهنگی دارد و این فرآیند را به عنوان یک فرصت برای ایجاد فضاهای جدیدی برای مبارزه، مقاومت و خلاقیت مشاهده می‌کند.

۴-۵. مکانیسم‌ها حکمرانی

۴-۵-۱. گرامشی

حکومت هژمونیک از طریق نهاد‌های متمرکز و کنترل از بالا به پایین عمل می‌کند و از رهبری فکری و اخلاقی توسط طبقه حاکم برای حفظ قدرت و نظم اجتماعی استفاده می‌کند. این نهادها شامل دولت، نظام آموزشی، رسانه‌ها، و سایر سازمان‌ها و نهادهایی هستند که قدرت و تأثیر زیادی بر جوامع دارند. در این ساختار، دولت به عنوان یکی از اصلی‌ترین نهادها، ایدئولوژی‌های هژمونیک را ترویج و اجرا می‌کند. این ایدئولوژی‌ها برای تقویت مشروعیت و حفظ نظم اجتماعی به کار می‌روند. نظام آموزشی نیز نقش مهمی در انتقال این ایدئولوژی‌ها به نسل‌های جوان دارد؛ زیرا از طریق آموزش و پرورش، ارزش‌ها، باورها و هویت‌های مطلوب توسط حکومت هژمونیک برنامه‌ریزی و ترویج می‌شوند. همچنین، رسانه‌ها نقش بسیار مهمی در انتشار ایدئولوژی‌های هژمونیک دارند. آنها از طریق انتشار اخبار، برنامه‌های تلویزیونی، فیلم‌ها، مجلات، و سایر وسایل ارتباط جمعی، به منظور تشویق به تأیید و پذیرش ایدئولوژی‌های حاکم، نقش اساسی را ایفا می‌کنند. در مجموع، این نهادها با ترکیبی از اقدامات تبلیغی، آموزشی، و کنترلی، نقش مهمی در ایجاد و حفظ هژمونی فرهنگی و ایدئولوژیک دارند که برای حفظ نظم اجتماعی و استمرار بودن قدرت حاکمانه ضروری است.

۴-۵-۲. لش

در دوران پساکهژمونی، حکومت‌ها و نهاد‌های قدرتی معمولاً به سمت یک ساختار غیرمتمرکز و شبکه‌ای حرکت می‌کنند. این ساختارها شامل همکاری و مذاکره بین بازیگران و ذینفعان متعدد است، به جای یک نهاد متمرکز که از بالا به پایین حکومت می‌کند. در این مدل، قدرت و تأثیر در بسترها و شبکه‌های مختلف پخش می‌شود. یکی از ویژگی‌های اساسی این ساختارها، نبود یک گروه یا نهاد کاملاً متمرکز و مسلط بر تمام جریان‌های اطلاعاتی و نفوذی است. به جای آن، گروه‌ها و نهادها با یکدیگر رقابت می‌کنند و می‌کوشند تا در فضاهای مختلف به تأثیر بیشتری برسند. این وضعیت باعث می‌شود که هیچ گروه یا نهادی قادر به اعمال کنترل کامل بر جریان اطلاعات و نفوذ نباشد و همه طرف‌ها در فضای رقابتی فعال باقی بمانند. از این رو، در دوران پساکهژمونی، تعداد زیادی از بازیگران و نهادها دخالت در تولید و انتقال ایدئولوژی و فرهنگ را دارند و تأثیرات بسیاری روی جوامع و فضای عمومی دارند. این وضعیت باعث می‌شود که پرداختن به چالش‌های مرتبط با هژمونی و پساکهژمونی به معنای تحلیل و درک روابط پیچیده و چندجانبه‌ای باشد که در فضای شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌ها، و سایر نهادها و فضاها رخ می‌دهد.

۴-۶. مقاومت و عاملیت

۴-۶-۱. گرامشی

درواقع، تئوری هژمونی به این موضوع توجه دارد که گروه‌ها و افراد زیردست می‌توانند با مقاومت و مبارزه ضد هژمونیک، به چالش کشیدن

ساختارهای قدرت مسلط پردازند. این تئوری تأکید دارد که مقاومت می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد و از راه‌های مختلفی مانند فعالیت‌های فرهنگی، جنبش‌های اجتماعی، و سازمان‌دهی سیاسی صورت گیرد. به‌عنوان مثال، فعالیت‌های فرهنگی می‌توانند از طریق انتشار آثار هنری، موسیقی، ادبیات، و دیگر فعالیت‌های فرهنگی، به چالش کشیدن ایدئولوژی‌های هژمونیک پردازند و زمینه‌هایی برای انتقاد از نهادها و ساختارهای قدرت فراهم کنند. همچنین، جنبش‌های اجتماعی می‌توانند با سازمان‌دهی و اعتراضات عمومی به موضوعات اجتماعی و سیاسی، فشاری را بر ساختارهای قدرت اعمال کنند و به دنبال ایجاد تغییرات اجتماعی و سیاسی باشند. بنابراین، تئوری هژمونی مدعی است که گروه‌ها و افراد زیردست قادر به مقاومت و مبارزه با ساختارهای قدرت مسلط هستند و می‌توانند از طریق فعالیت‌های فرهنگی، جنبش‌های اجتماعی، و سازمان‌دهی سیاسی، به تغییرات اجتماعی و سیاسی دست یابند.

۴-۶-۲. لش

تئوری پسا هژمونی تأکید دارد که در عصر دیجیتال، افراد و جوامع دارای عاملیت بیشتری هستند و قادرند با پویایی قدرت درگیر شوند و در فرآیند تشکیل قدرت شرکت کنند. این تئوری معتقد است که مقاومت می‌تواند از طریق فعالیت‌های شبکه‌ای، رسانه‌های دیجیتال، و تولید فرهنگی ظهور کند؛ زیرا این فعالیت‌ها می‌توانند صداها و دیدگاه‌های گوناگون را به چالش بکشند و ساختارها و هنجارهای قدرت را تحت تأثیر قرار دهند. به‌عنوان مثال، فعالیت‌های شبکه‌ای و رسانه‌های دیجیتال امکان دسترسی آسان به اطلاعات و دیدگاه‌های مختلف را فراهم می‌کنند که افراد و جوامع را قادر می‌کند تا به‌طور فعال در فرآیند تشکیل قدرت شرکت کنند و نظرات خود را ابراز نمایند. همچنین، تولید فرهنگی و ایجاد محتوای متنوع می‌تواند به چالش کشیدن نگرش‌ها و ایدئولوژی‌های مسلط کمک کند و مسیرهای جدیدی برای اعمال مقاومت و تغییر ایجاد کند. به این ترتیب، پست هژمونی معتقد است: افراد و جوامع دارای توانایی‌هایی هستند که می‌توانند در فرآیند تشکیل قدرت و ساختارهای قدرتی مختلف شرکت کنند و با پویایی قدرت درگیر شوند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

وجود مشابهت‌هایی بین نظریات گرامشی و لش خواننده را به ردیابی بر اندیشه‌های این دو نظریه‌پرداز ترغیب می‌نماید. به‌طور کلی به نظر می‌رسد نظریات لش در ادامه و بر مبنای تکامل گرامشی بیان شده است. از آغاز قرن بیستم، نظریه‌پردازان از جمله آنتونیو گرامشی به بررسی نوعی از قدرت و تأثیرات آن بر جوامع معاصر پرداختند که با عنوان هژمونی شناخته می‌شود. این ایده اصلی این است که قدرت و هژمونی، ابزارهایی است که توسط افراد و گروه‌ها برای تحقق اهداف و مطالبه اخلاقی، سیاسی، و اقتصادی به‌کار می‌روند. اما با توجه به تحولات مدرن و فراگیر، این مفهوم هژمونی با چالش‌های جدیدی مواجه شده است. از سوی دیگر، پدیده پسا هژمونی به‌عنوان واکنش به این تحولات پدید آمده است. پسا هژمونی به معنای تغییر در نحوه تأمین و مطالبه قدرت است که می‌تواند به‌طور معناداری به هژمونی سنتی وابسته نباشد. این تغییرات به‌ویژه به دلیل پیشرفت‌های فناوری و فرهنگی در دنیای معاصر رخ داده است که امکانات جدیدی برای دسترسی به اطلاعات و ارتباطات فراهم کرده است. گرامشی، با تأکید بر نقش نهادها و سازمان‌هایی چون رسانه‌ها و فرهنگ، به بررسی نوعی هژمونی دوتایی پرداخته است که با توجه به تغییرات فناوری و جامعه‌شناسی اتفاق می‌افتد. لش نیز به بررسی تأثیرات این تحولات بر هژمونی و پسا هژمونی پرداخته است. او به تغییراتی اشاره می‌کند که این تحولات در ساختار جامعه و فرهنگ به وجود آورده‌اند و نشان می‌دهد که هژمونی به‌عنوان یک فرآیند دینامیک و نه وضعیتی ثابت قابل تغییر است.

با توجه به این تحلیل‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که جوامع مدرن با تحولات بسیاری روبه‌رو هستند که بر توزیع قدرت و هژمونی تأثیر می‌گذارد. این تحولات می‌توانند به دینامیک‌های جدیدی از هژمونی و پسا هژمونی منجر شود که بر اساس شرایط فعلی جوامع تعریف می‌شوند. در نتیجه، مفهوم هژمونی و پسا هژمونی به‌طور مداوم در حال تغییر و تطور است و باید با توجه به شرایط موجود بررسی و بازنگری شود. با مقایسه بین مفهوم هژمونی آنتونیو گرامشی و مفهوم پسا هژمونی اسکات لش، تغییرات قابل توجهی را در درک ما از قدرت، فرهنگ و مقاومت در جامعه معاصر نشان می‌دهد. نظریه هژمونی گرامشی که ریشه در اندیشه مارکسیستی دارد، بر تسلط ایدئولوژی‌های طبقه حاکم

و نقش نهادهای فرهنگی در حفظ کنترل اجتماعی تأکید دارد. در مقابل، نظریه پساژمونی لاش منعکس‌کننده پیچیدگی‌های پویایی قدرت در عصر دیجیتال است، جایی که با نفوذ در شبکه‌های متنوع و پراکنده است.

مفهوم ژمونی گرامشی بر ثبات و انسجام ساختارهای قدرت تأکید می‌کند، با طبقه حاکم که رهبری فکری و اخلاقی را برای حفظ نظم اجتماعی اعمال می‌کند. از طریق نهادهای متمرکز مانند دولت، نظام آموزشی و رسانه‌ها، ایدئولوژی‌های مسلط منتشر و درونی می‌شوند و هنجارها و ارزش‌های فرهنگی را شکل می‌دهند. مقاومت در برابر قدرت ژمونیکی ممکن است از طریق فعالیت‌های فرهنگی، جنبش‌های اجتماعی و سازمان‌دهی سیاسی ظاهر شود. با وجود این، مفهوم پساژمونی لاش با برجسته کردن سیالیت و عدم تمرکز روابط قدرت در جامعه معاصر، این درک سنتی را پیچیده می‌کند. در عصر دیجیتال، قدرت در چندین وبگاه و شبکه، از جمله شرکت‌ها، جنبش‌های اجتماعی و پلتفرم‌های دیجیتال پراکنده می‌شود. نفوذ رقابتی و پویاست، با بازیگران متنوعی که برای کنترل رقابت می‌کنند و گفتمان‌های رقیب همزیستی در یک چشم انداز پیچیده قدرت دارند. این تقسیم قدرت، مفهوم یک ایدئولوژی مسلط یا طبقه حاکم را به چالش می‌کشد و فضاهای جدیدی را برای مقاومت و خلاقیت باز می‌کند.

افزون‌براین، درحالی‌که نظریه گرامشی بر نقش نهادهای متمرکز در حفظ کنترل ژمونیکی تمرکز می‌کند، نظریه لاش بر عاملیت افراد و جوامع برای هدایت و رقابت با پویایی قدرت تأکید می‌کند. در دوران پساژمونیکی، مقاومت می‌تواند از طریق فعالیت‌های شبکه‌ای و تولید فرهنگی ظهور کند؛ زیرا صداها و دیدگاه‌های گوناگون ساختارها و هنجارهای قدرت را به چالش می‌کشند. این تمرکززدایی قدرت، انعطاف‌پذیری و سازگاری بیشتری را در پاسخ به نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی فراهم می‌کند. مقایسه بین ژمونی و پساژمونی ماهیت در حال تغییر حکومت و پویایی فرهنگی را برجسته می‌کند؛ درحالی‌که حکومت ژمونیکی از طریق کنترل از بالا به پایین و نهادهای متمرکز عمل می‌کند، حکومت پساژمونیکی بیشتر غیرمتمرکز و شبکه‌ای است و شامل همکاری و مذاکره بین بازیگران و ذینفعان متعدد است. به طور مشابه، درحالی‌که پویایی فرهنگی ژمونیکی با تسلط ایدئولوژی‌های طبقه حاکم مشخص می‌شود، پویایی‌های فرهنگی پساژمونیکی با تنوع و دوره، با گفتمان‌ها و هویت‌های چندگانه متقاطع و همپوشانی مشخص می‌شود.

به طور کلی، مقایسه بین مفهوم ژمونی گرامشی و مفهوم پساژمونی لاش، ماهیت در حال تحول روابط قدرت در جامعه معاصر را روشن می‌کند؛ درحالی‌که ژمونی یک نیروی مهم در شکل دادن به کنترل اجتماعی و هنجارهای فرهنگی باقی می‌ماند، پساژمونی درک دقیق‌تری از پویایی قدرت در عصر دیجیتال ارائه می‌دهد. نظریه پساژمونیکی با شناخت پراکندگی و تمرکززدایی قدرت و همچنین، عاملیت افراد و جوامع، می‌تواند بینش‌های ارزشمندی را در مورد چالش‌ها و فرصت‌های تغییر اجتماعی در قرن بیست و یکم ارائه دهد.

منابع

۱. استریناتی، دومینیک (۲۰۰۴). مقدمه‌ای بر نظریه‌های فرهنگ عامه. ترجمه ثریا پاک‌نظر (۱۳۸۰). چاپ اول، تهران: گام‌نو.
۲. اندرسون، پری (۱۹۷۶). معادلات و تناقضات آنتونیو گرامشی. ترجمه شاپور اعتماد (۱۳۸۳). چاپ اول، تهران: طرح‌نو.
۳. ایگلتن، تری (۱۹۹۱). درآمدی بر ایدئولوژی. ترجمه اکبر معصوم بیگی (۱۳۸۱). چاپ اول، تهران: نشر آگه.
۴. جول، جیمز (۱۹۷۷). گرامشی. ترجمه محمدرضا زمردی (۱۳۸۸). تهران: نشر ثالث.
۵. راثی تهرانی، حبیب (۱۳۸۸). نظریه هژمونی. کتاب ماه علوم اجتماعی. ۱۶، ۹۹-۱۰۸.
۶. ودیعه، ساسان؛ کشانی، سعید و جعفر رجبلو (۱۳۹۶). نظریه نظام جهانی در اندیشه و آرای والرشتاین، پژوهش اجتماعی زمستان، ۳۷، ۲۴-۴۳.
۷. گرامشی، آنتونیو (۱۹۷۱). دولت و جامعه مدنی. ترجمه عباس میلانی (۱۳۸۳). چاپ اول، تهران: نشر اختران.
۸. گرامشی، آنتونیو (۱۳۵۶). برگزیده‌ای از آثار آنتونیو گرامشی کارگر کارخانه. ترجمه روبرت هاوکوپیان. چاپ اول، ایتالیا: انتشارات بابک.
۹. نقیب‌زاده، احمد و مجید استوار (۱۳۹۱). «بوردیو و قدرت نمادین». فصلنامه سیاست. دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۲(۲)، ۲۷۹-۲۹۴.
۱۰. هالوب، رناته (۱۹۹۲). آنتونیو گرامشی فراسوی مارکسیسم و پسامدرنیسم. ترجمه محسن حکیمی (۱۳۷۴). چاپ اول، تهران: نشر چشمه.
11. Agamben, G. (1999). *Potentialities*. Palo Alto: Stanford University Press.
12. Alexandros Kioupiolis (2017). Movements post-hegemony: how contemporary collective action transforms. *Hegemonic politics*, 17(1), 99-112.
13. Appadurai, A. (1986). *The Social Life of Things*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
14. Benjamin, W. (1979). *One Way Street and Other Writings*, trans. E. Jephcott and K. Shorter. London: Verso.
15. Butler, J., E. Laclau and S. Žižek (2000). *Contingency, Hegemony*. Universality: Contemporary Dialogues on the Left. London: Verso.
16. Danner, Lukas K.; Martín, Félix E. (2019). China's hegemonic intentions and trajectory: Will it opt for benevolent, coercive, or Dutch-style hegemony? *Asia & the Pacific Policy Studies*, 6(2), 186-207.
17. Douglas Litowitz, Gramsci (2000). *Hegemony, and the Law*, *BYU L. Rev.* 515: 514-551.
18. Durkheim, É. and M. Mauss (1963). *Primitive Classifications*, trans. R. Needham. Chicago: University of Chicago Press.
19. Foucault, M. (1966). *Les mots et les choses*. Paris: Gallimard.
20. Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. New York, NY: Internationa.
21. Heidegger, M. (1978). *Being and Time*, trans. J. Macquarrie and E. Robinson. Oxford: Blackwell.
22. Koolhaas, R. and B. Mau (1995). *S, M, L, XL*. New York: Monacelli Press.
23. Lash, S. (2007). Power after hegemony: Cultural studies in mutation? *Theory, Culture & Society*, 24(3): 55-78.
24. Lash, Scott (2014). *From Library of Congress Name Authority File*. Library of Congress.
25. Mearsheimer, John (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton: 40, 138.
26. Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. Chapter 2. W. W. Norton & Company
27. Negri, A. (1991). *The Savage Anomaly*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
28. Nye, Joseph S. Sr. (1993). *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, First Publisher, Longman: 276-277.
29. Oxford Advanced American Dictionary. Dictionary.com, LLC. (2014). Archived from the original. "Hegemony".
30. Thomas, Peter D. (2020). After (post) hegemony. *Contemporary Political Theory*, 20 (2), 318-340.